

تحلیل محتوای کتب قرآن دوره ابتدایی براساس مولفه های اقتصاد مقاومتی در بیانات مقام معظم رهبری

رضا عقیلی^۱، پریسا فرهادی بیرگانی^۲، آرزو جمالی امام قیسی^۳

^۱ مدرس دانشگاه فرهنگیان استان چهارمحال و بختیاری

^۲ کارشناسی آموزش ابتدایی

^۳ کارشناسی آموزش ابتدایی

چکیده

یکی از ایده‌آل‌ها که همواره در مباحث اقتصاد کلان مطرح می‌شود، ثبات و پایداری اقتصاد کشورهاست. همواره امکان دارد بر اثر عوامل خارجی یا تحت تأثیر برخی عوامل داخلی این ثبات و پایداری با تهدید مواجه و حالت بی‌ثباتی در اقتصاد حاکم شود. یکی از دغدغه‌های اصلی اقتصاددانان و سیاستمداران بازگرداندن اقتصاد کشورها به شرایط ثبات و پایداری است. در اقتصاد ایران بعد از اعمال تحریم‌های اقتصادی و جنگ اقتصادی که کشورهای مستکبر در دهه اخیر علیه ملت و نظام جمهوری اسلامی ایران راه انداختند، رهبر معظم انقلاب در سال ۱۳۸۹ اولین بار در سخنان خود در جمع کارآفرینان این واژه را (اقتصاد مقاومتی) به کار بردند و به تدریج مؤلفه‌های این نوع اقتصاد را تبیین کردند. در این پژوهش، محتوای پیام‌های قرآنی شش کتاب قرآن دوره ابتدایی، از نظر مولف‌های اقتصاد مقاومتی اسلامی، به گونه‌ی توصیفی تحلیل شده است. نتایج این بررسی نشان می‌دهد که با همه‌ی دقت نظری که در انتخاب این متون شده، بازتاب مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی اسلامی در آن‌ها برجسته نیست. نمونه‌های موجود نیز، بدون پشتوانه در آن‌ها است. با این همه، بر اساس مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی اسلامی که در این پژوهش در کانون توجه قرار گرفته‌اند، در شصت و هفت پیام قرآنی بررسی شده، چهل و پنج نمونه از این مؤلفه‌ها دیده می‌شود.

واژه‌های کلیدی: اقتصاد مقاومتی، اقتصاد اسلامی، کتب قرآن دوره ابتدایی.

مقدمه:

در نظام‌های آموزشی متمرکز کتاب‌های درسی از اهمیت بسیاری برخوردارند و تقریباً عوامل آموزشی بر اساس محتوای آن تعیین و اجرا می‌شود. کتب درسی به‌خاطر اهمیت زیادی که در تعیین محتوا و خط مشی‌های آموزش دارند کانون توجه بسیاری از دست‌اندرکاران آموزش و پرورش می‌باشد. در نظام آموزشی همیشه تغییر کتاب براساس اهداف مشخص و روشی نبوده بلکه در پاسخ به پیشنهادات و نظرات معلمین و مربیان آموزش بخشی از کتاب بوده است و همین امر مسئولان را با آن واداشته است که برای تغییر کل محتوای کتب درسی دست به‌کار شود و وزارت آموزش و پرورش نیز با صرف هزینه‌ها و بودجه‌های فراوان این کار را انجام می‌دهد. لازم است کتب درسی به‌خصوص در دوران کلیدی ابتدایی دقیق و موشکافانه انتخاب و تدوین شوند تا بتوانند این‌گونه مهارت‌ها را در کودکان پرورش دهند. چرا که به اعتقاد بسیاری از محققان رشته‌های روان‌شناسی اجتماعی و شخصیت، رشد به‌هنگار و رشد کودک، شناخت، علم عصب‌شناسی، آسیب‌شناسی روانی، روان‌شناسی آموزش و پرورش و روان‌شناسی مدرسه توانایی افراد در تنظیم هیجان به محیط تحصیلی خاص آن‌ها ارتباط دارد. (مک‌لم، ۱۳۹۰)؛ بنابراین محتوایی که انتخاب، طراحی و سازمان‌دهی می‌شود باید مبتنی بر اصول و قواعد، مبتنی بر نیازهای جامعه، برخاسته از فلسفه حاکم بر جامعه، براساس نیازسنجی و حاصل کاری تیمی و همه‌جانبه و همسو با آموزه‌های اخلاقی و اسلامی باشد و علاوه بر آموزش به بعد پرورشی نظام تعلیم و تربیت نیز پرداخته شود. با توجه به نقش برجسته‌ی کتاب‌های قرآن در صورت‌بندی و شاکله‌سازی ذهنیت و تفکر کودکان مقطع ابتدایی، پژوهش‌های بنیادی و نظری در این حوزه، در شکل-بخشی ذهن و زبان امیدهای آینده‌ساز ایران بسیار تاثیرگذار و راهبردی است. در این مقاله، پیام‌های قرآنی که آیاتی از قرآن و بعضاً احادیثی از پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار (س) را دربر می‌گیرند، از منظر مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی - اقتصاد اسلامی بازخوانی و تحلیل می‌شوند. چهارسال پس از رحلت جانشوزامام خمینی (ره) و انتصاب آیت الله خامنه‌ای به عنوان رهبر جمهوری اسلامی ایران و از سال ۱۳۷۲، سنت پیام‌های نوروزی مقام معظم رهبری به سمت شعارهای اقتصادی متمایل شده است. تأکیدهای ایشان به موضوع «عدالت اجتماعی» در نوروز ۱۳۷۲، «وجدان کاری و انضباط اجتماعی» در سال ۱۳۷۳، «انضباط اقتصادی و مالی و مقابله با اسراف و زیاده‌روی و توصیه به صرفه‌جویی» طی سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۷۷ «تأکید بر مسئله اشتغال»، در سال ۱۳۸۰ و نیز نام‌گذاری‌های سالانه‌ی ایشان با تأکید بر موضوعات اقتصادی مانند سال ۱۳۸۷ به عنوان سال «نوآوری و شکوفایی»، سال ۱۳۸۸ به عنوان سال «اصلاح الگوی اصلاح مصرف»، سال ۱۳۸۹ به عنوان سال «همت مضاعف و کار مضاعف»، سال ۱۳۹۰ به عنوان سال «جهاد اقتصادی»، سال ۱۳۹۱ به عنوان سال «تولید ملی و حمایت از کار و سرمایه‌ی ایرانی»، سال ۱۳۹۲ به عنوان سال «حماسه‌ی سیاسی و حماسه‌ی اقتصادی» سال ۱۳۹۳ به عنوان سال «اقتصاد و فرهنگ، با عزم ملی و مدیریت جهادی»، سال ۱۳۹۴ به عنوان سال «دولت و ملت، همدلی و هم‌زبانی»، سال ۱۳۹۵ به عنوان سال «اقتصاد مقاومتی، اقدام و عمل» و در نهایت سال ۱۳۹۶ به عنوان سال «اقتصاد مقاومتی، تولید و اشتغال»، همگی شواهدی روشن و صریح بر جهت‌دهی مدیریت اقتصادی کشور به سمت الگوی جامع و کارآمد مدیریت اقتصادی در کشورهای اسلامی با توجه به آرمان‌های بلند خمینی کبیر (ره) و شهدای دفاع مقدس و تمام دلسوزان انقلاب اسلامی درصددور انقلاب و فرهنگ‌سازی در سطح بین‌المللی و ارائه سبک مدیریتی برتر مبتنی بر اصول اسلامی است. با دقت در بیانات مقام معظم رهبری می‌توان اصول فکری و مؤلفه‌های الگوی اقتصادی مدنظر ایشان را شناسایی کرد. بنابه جایگاه نهاد رهبری که مبتنی بر اصول نظری ولایت فقیه است که حضرت امام (ره) ارائه و اجرایی کردند و نیز مطابق قانون اسلامی جمهوری ایران، طی چند سال اخیر رهبر معظم انقلاب اسلامی طبق مؤلفه‌های اسلامی و ایرانی و با توجه به وضع موجود اقتصادی کشور و نیز الگوی مطلوب اقتصادی مناسب برای ایران اسلامی، خطوط کلی مدیریت اقتصادی کشور را برای تمام نهادهای اقتصادی نهاد‌های حکومتی و غیرحکومتی تبیین کرده‌اند. می‌توان با کنار هم قرار دادن آمارهای موجود در کلام ایشان، کلیت الگوی اقتصادی ایده آل برای مدیریت اقتصادی کشور را مشخص و حتی قطعات مورد استفاده برای تکمیل آن الگ و بروز مفهوم مدنظر ایشان را با تمام محدودیت‌های موجود شناسایی کرد. در تبیین الگوی اقتصادی مدنظر رهبر معظم انقلاب، با توجه به نظام ایدئولوژیکی و

اسلامی حاکم بر ایران و نیز سیاست‌های ستیزه‌جویانه و استکباری ابرقدرت‌ها و وضعیت اقتصادی کشور در تمام بخش‌ها، آخرین و کاملترین الگوی مدنظر ایشان تاکنون، الگوی اقتصاد مقاومتی بوده که لازم است ابعاد و مؤلفه‌های آن از نظر ایشان به عنوان فردی صاحب‌نظر و دارای ایده و نیز آگاه و مطلع از تمام جوانب اقتصادی کشور شناسایی و بررسی شود.

اقتصاد مقاومتی در حقیقت اقتصادی را ترسیم می‌کند که توانایی مقابله با شوک‌های وارد شده بر اقتصاد را دارد. چنین اقتصادی باید قابلیت انعطاف در شرایط مختلف و توانایی عبور از بحران را داشته باشد. برای دستیابی به چنین اقتصادی لازم است نگاه بلند مدت به سیاست‌های اقتصادی وجود داشته باشد و زیرساخت‌های اقتصاد به گونه‌ای طراحی شود تا در آینده چارچوب کلی اقتصاد در برابر انواع ناملازمات تقویت گردد. همچنین باید با توجه به شرایط جاری اقتصاد کشور و تحریم‌های بین‌المللی تحمیل شده سیاست‌های خاص و گاهی متفاوت از شرایط عادی اتخاذ گردد، در این صورت اقتصاد مقاومتی در یک بازه‌ی زمانی کوتاه مدت نیز قابل تعریف است که به‌منظور عبور از شرایط بحران کوتاه مدت طراحی شده است. تاکید مکرر مقام معظم رهبری در خصوص اقتصاد مقاومتی و مطالعات کارشناسانه در این خصوص، اهمیت بررسی موضوع اقتصاد مقاومتی را می‌رساند. «اقتصاد مقاومتی» را به‌طور خلاصه می‌توان اقتصادی عنوان کرد که در آن علاوه بر تعامل پویا با دنیای خارج و استفاده از امکانات تجارت آزاد، امنیت اقتصادی کشور حفظ شده و نوسانات محیط بین‌المللی اقتصادی و تهدیدهای آن، کمترین تاثیر سوء را در روند بلند مدت متغیرهای کلان اقتصاد داشته باشد. چنین اقتصادی مسلماً باید از تمامی توانمندی‌های خود برای استفاده حداکثری از ظرفیت‌ها استفاده کرده و تلاش کند تا بر روی منحنی امکانات تولید حرکت کند. این مقاله، با تحلیل محتوای پیام‌های قرآنی که آیاتی از قرآن و بعضاً احادیثی از پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار (س) را دربر می‌گیرد به دنبال این سوال است که آیا در طراحی محتوای پیام‌های قرآنی کتاب‌های قرآن ابتدای به مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی توجه شده است یا نه. در نظام آموزش و پرورش ایران کتاب درسی شکل‌دهنده نحوه آموزش و نحوه ارزشیابی می‌باشد و فعالیت‌های آموزش رسمی در چارچوب کتاب درسی صورت می‌گیرد. استفاده از مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی برای انجام تحلیل محتوا موضوع جدیدی است که می‌تواند راه‌گشای حل بسیاری از مشکلات برنامه‌ریزی درسی در دوره ابتدایی باشد.

مؤلفه‌های اقتصاد اسلامی و اقتصاد مقاومتی

در آموزه‌های اسلامی نیز می‌توان مواردی یافت که هم به عنوان شاخص‌های یک اقتصاد اسلامی و هم به‌عنوان شاخص‌های یک اقتصاد مقاومتی قابل شناخت است. از این رو می‌توان اظهار داشت که مبانی اقتصاد اسلامی مبتنی بر تشکیل یک اقتصاد مقاومتی است. چون پژوهش حاضر در کتب قرآن در دوره ابتدایی است سعی بر آن شد تا مؤلفه‌های اقتصاد اسلامی - مقاومتی را مورد بررسی قرار دهیم. منظور از مؤلفه‌های اقتصاد اسلامی - مقاومتی آن دسته از مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی هستند که در قرآن کریم درباره‌ی آن‌ها سخن گفته شده است.

نفی سبیل:

نفی سبیل مهم‌ترین قاعده‌ی فقهی است که ضرورت وجود اقتصاد مقاومتی را نشان می‌دهد. قاعده اسلامی فوق هرگونه تسلط کفار بر مسلمین را در هر زمینه‌ای از جمله سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی، جایز نمی‌شمارد. از مهمترین آیات قرآنی که بر این اصل دلالت دارد آیه ۱۴۱ سوره‌ی نساء است:

«همان منافقان که در انتظار فرصتند تا اگر فتحی از ناحیه‌ی خدا نصیب شما شود خود را از شما دانسته، می‌گویند: مگر ما با شما نبودیم و اگر نصیب کافران شود به آنان می‌گوید: مگر نبود که ما رهنمودهای خود را به شما قبولانیدیم و نمی‌گذاشتیم به دین مؤمنین بگروید، ولی خدا در قیامت بین شما حکم خواهد کرد و خدا تا ابد اجازه نداد که کافران کمترین تسلطی بر مؤمنان داشته باشند».

عدم اسراف

اسراف در فعالیت‌های اقتصادی به معنای افراط کردن و تجاوز نمودن از یک حد میانه و اعتدال است، چه در کردارهای مصرفی و چه در فعالیت‌های تولیدی. در طی بیش از ۲۰ آیه در قرآن کریم از عمل اسراف و تبذیر نهی شده است.

تحریم اسراف موجب می‌شود که تولیدکنندگان، مصرف‌کنندگان در تصمیم‌گیری‌های خویش منافع و هزینه‌های اجتماعی و نه شخصی کار خویش را ملاک قرار می‌دهند. بدین ترتیب مصلحت جامعه مد نظر قرار می‌گیرد و ملاک تصمیم‌گیری واقع می‌شود نه منافع شخصی (صدر، ۱۳۷۴).

اسراف از جنبه‌های مختلف به جامعه صدمه می‌زند با فرض محدود بودن عرضه کالاها، مصرف زیاد توسط ثروتمندان باعث افزایش قیمت کالاها و دست‌رسی سخت‌تر فقرا به کالاهای موردنیاز خواهد شد که می‌تواند موجب بروز خشم و نفرت در بین این طبقه و خودداری از مشارکت آن‌ها در دفاع از کشور گردد. موج فزاینده‌ی مصرف می‌تواند منجر به افزایش شدید واردات، خروج سرمایه‌ها و ذخایر ارزی و آسیب پذیر شدن کشور در برابر بیگانگان شود (سید شگری، ۱۳۸۸).

تحریم اسراف با کاستن از شدت افزایش مصرف، باعث افزایش پس‌اندازها شده که در مراحل بعد منجر به افزایش انباره سرمایه، قدرت مقاومت و رشد اقتصادی کشور خواهد شد.

از آن‌جا که خودداری از اسراف در راستای منافع طبیعی اشخاص می‌باشد، عوامل اقتصادی که کارآ رفتار می‌کنند یا از مصرف بی‌رویه خودداری می‌کنند یا در غیر این صورت در بازار رقابتی مجبور به تحمل هزینه‌های آن خواهد شد. به هر حال دولت می‌تواند با آموزش مردم، قیمت‌گذاری کالاها براساس کمیابی آن‌ها و اجتناب از پرداخت یارانه‌های غیر هدفمند جامعه را در مسیر اجرای بهتر این قانون الهی قرار دهد. باید توجه داشت این منع اسراف در بدنه حکومت و نظام نیز باید وجود داشته باشد.

نهی از اخلاق در نظام:

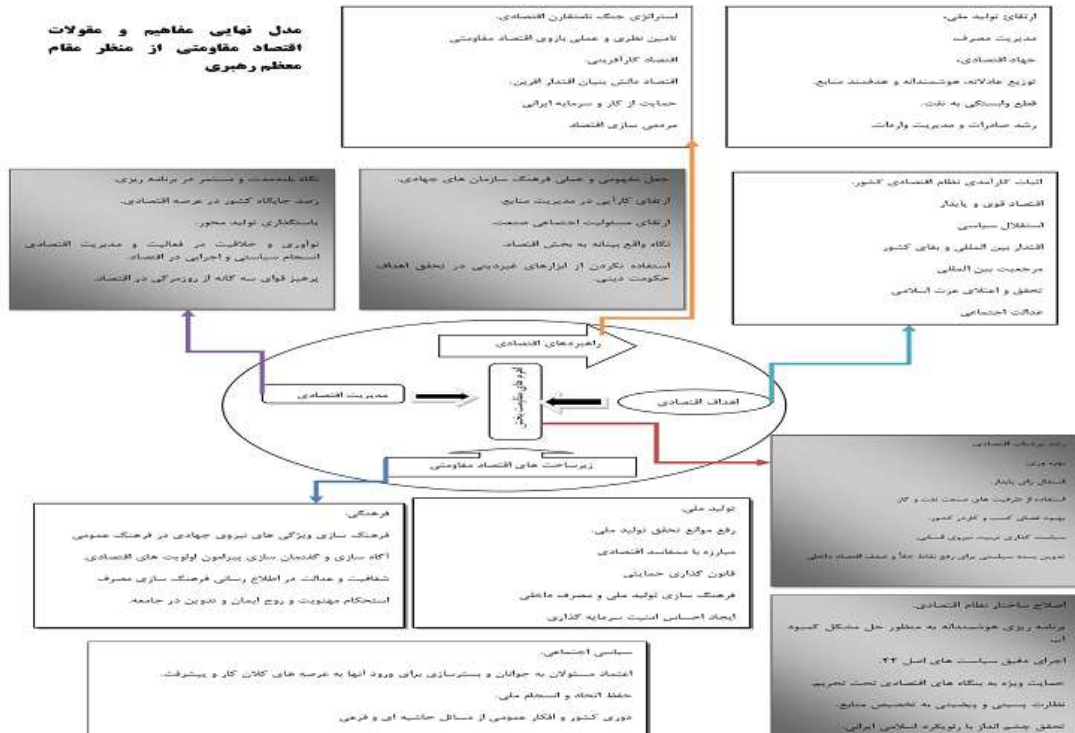
هر سیاست یا فعالیتی که ارتکاب یا ترک آن موجب مختل گردیدن نظم و نسق جامعه گردد، حرام است. این تحریم ضامن حفظ استقلال جامعه و عدم استضعاف مسلمانان می‌شود. یکی از موارد اختلال نظام وقتی است که اجرای یک فعالیت غیر مجاز و موجب هرج و مرج یا عسر و حرج برای مردم گردد (صدر، ۱۳۷۴). شاید بتوان این‌گونه گفت که سیاست‌ها در یک اقتصاد اسلامی باید به‌صورتی باشد که اخلاق در نظام و عسر و حرج را به‌بار نیاورد.

نهی از اتراف

اتراف رفتار و عمل اقتصادی است که از سوی برخی از سرمایه‌داران و ثروتمندان انجام می‌شود. به این معنا که مال و ثروت زیاد، آنان را به رفتار ضداخلاقی و هنجاری می‌کشاند، البته اتراف ارتباط مستقیمی با مصرف‌ندار بلکه ویژگی اخلاقی و رفتار اجتماعی است، زیرا شخص مترف به سبب رفاه و آسایش زیاد با مردم رفتاری متکبرانه و تفراری دارد و در حوزه عمل اجتماعی تعادل رفتاری و شخصیتی خویش را از دست می‌دهد.

اتراف از جمله فرهنگ‌ها و هنجارهایی است که قرآن آن را باعث هلاکت حتمی جوامع معرفی می‌کند و اتراف‌کنندگان که قرآن آن‌ها را مترفین می‌نامد همیشه باعث نابودی جوامع بوده‌اند (سیدشگری، ۱۳۸۸). شاید بتوان مصرف کالاها را تجملی و غیر ضروری که مصرف عموم افراد جامعه نباشد و فقط در دهک بالای درآمدی و تنها از طریق واردات تأمین گردد را در زمره این‌گونه موارد به حساب آورد. علاوه بر تحریم اسراف، تذیر و اتراف، مصرف به انگیزه تفاخر و ابراز امتیاز و خودنمایی مورد نکوهش اسلام قرار گرفته است (پژوهشکده حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۳).

علاوه بر قواعد ذکر شده در بالا که باعث حفظ و افزایش سرمایه‌های فیزیکی اقتصاد می‌شوند، اسلام به حفظ و افزایش سرمایه‌های انسانی و اجتماعی جامع توجه داشته است. توصیه به آموزش و یادگیری علوم به همراه نکوهش کم‌کاری تنبلی، سرمایه انسانی جامعه را افزایش می‌دهد. برابر دانستن کلیه مسلمانان با هم به همراه توصیه به وفای عهد و داشتن اخلاق خوش سرمایه اجتماعی جامعه را افزایش می‌دهد.

شکل ۱: مدل نهایی مفاهیم و مقولات اقتصاد مقاومتی از منظر مقام معظم رهبری

روش پژوهش

هدف تحقیق، بررسی محتوای کتب قرآن دوره ابتدایی براساس مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی اسلامی است. روش بررسی در این پژوهش با تکنیک تحلیل کیفی محتوا صورت گرفته است. برای تحلیل محتوا مراحل مختلفی طی می‌شود. از جمله این مراحل می‌توان سه مرحله‌ی عمده زیر را ذکر کرد:

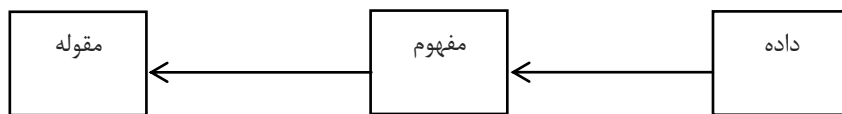
۱. مرحله قبل از تحلیل (آماده‌سازی و سازماندهی)

۲. بررسی مواد (پیام)

۳. پردازش نتایج (الوانی و همکاران، ۱۳۸۸)

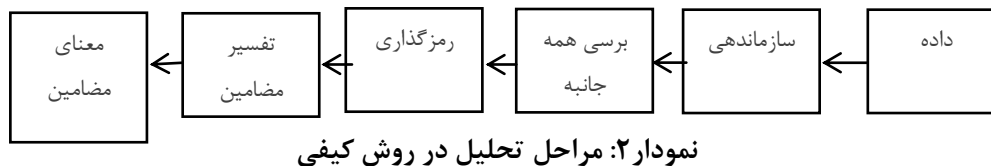
۴. تجزیه و تحلیل داده‌ها

به این منظور از نمودار زیر در تحلیل به صورت کلی استفاده شده است

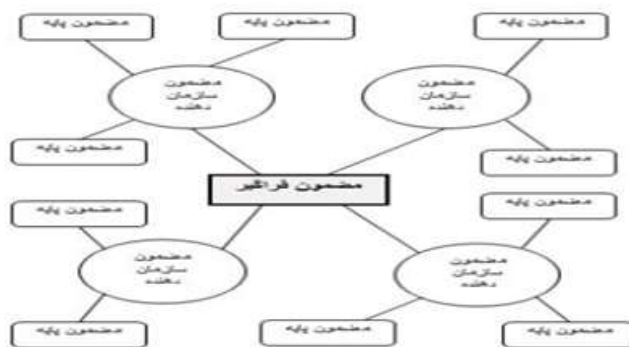

نمودار ۱: مراحل تحلیل محتوا

همچنین از نمودار زیر با جزئیات نشان دهنده تحلیل در روش کیفی است

به صورت ویژه این روش دارای سه شکل کد گذاری متوالی و وابسته به هم است که عبارتند از کد گذاری باز: یافتن مقولات مفهومی-کدگذاری محوری: شامل ارتباط بین مقوله‌ها- کد گذاری انتخابی: شامل مفهوم سازی ارتباط در سطح بالاتر. از این رو ابتدا بعد از کد گذاری کدهایی که دارای مفهوم مشابهی هستند دارای به عنوان می شوند و سپس مولفه های حاصل که ارتباط نزدیک تری با هم دارند در قالب به بعد در کد گذاری انتخابی مشخص می گردند.

شکل ۲: ساختار یک شبکه مضامین (آترید و استیرلینگ، ۲۰۰۱: ۳۸۸)

نوع تحقیق حاضر توصیفی و از نظر هدف کاربردی است. «در تحقیق توصیفی، در پی توصیف عینی، واقعی و منظم خصوصیات یک موضوع هستیم و قصد هیچگونه دخالت یا استنتاج ذهنی از داده‌ها را نداریم، بلکه قصد نشان دادن وضعیت موجود است» (دلاور، ۱۳۸۰) این مقاله به تحلیل محتوای مقوله‌ای (مؤلفه‌ای) پرداخته است. جامعه آماری، کتاب‌های قرآن دوره تحصیلی ابتدایی در سال تحصیلی ۹۶-۱۳۹۵ هستند که فقط پیام‌های قرآنی موجود در کتاب تحلیل شدند. با توجه به محدود بودن جامعه، از روش سرشماری استفاده شد؛ بنابراین نمونه و جامعه موردنظر یکی است. با توجه به اهداف و سوالات تحقیق و با در نظر گرفتن مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی اسلامی در این پژوهش، همه‌ی پیام‌های قرآنی موجود در کتب قرآن مورد بررسی قرار گرفت. در این تحلیل محتوا، واحد تجزیه و تحلیل پیام‌های قرآنی در نظر گرفته شد و نوع تحلیل ما به صورت تحلیل مفهومی است. در تحلیل محتوای کتب قرآن از کارشناسان علوم تربیتی استمداد جسته و به منظور اعتبار یابی ابزار تحقیق از نظرات و دیدگاه‌های اساتید دانشگاه استفاده شده است. در مرحله عملیاتی، محقق مفاهیم عملیاتی مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی اسلامی را توضیح داده تا یکپارچگی در تعریف و تحلیل گزاره‌های مرتبط با مفاهیم موردنظر حاصل شود. محقق در این پژوهش برای پایایی ابزار از فرمول هولست استفاده نموده است. با استفاده از داده‌های بدست آمده، ضریب توافق میان کدگذاران در حدود ۸۰ درصد بدست آمده است. پس از تعیین کلیه موارد و شواهد و مضامین و دسته بندی و مقوله بندی آن‌ها، در آخر با تعیین فراوانی و درصد واحدها و مؤلفه‌ها و نیز مقایسه‌ی مقوله‌ها، نتایج بدست آمده مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. جهت بررسی آماری و تلخیص داده‌ها، از آمار توصیفی شامل: طبقه‌بندی و توزیع فراوانی‌ها و درصد استفاده شد و با استفاده از جدول و نمودار نمایش داده شده است.

جدول ۱: آمار توصیفی مربوط به قرآن اول دبستان

قرآن اول دبستان	نفی سبیل	عدم اسراف	نهی از اخلال در نظام	نهی از اتراف
فراوانی عامل در درس	۱	۱	۰	۲
درصد فراوانی عامل در کتاب	۱۲/۵	۱۲/۵	۰	۲۵
درصد فراوانی عامل در رابطه عرضی	۲۵	۲۵	۰	۵۰
درصد فراوانی عامل در رابطه طولی	۵/۸۸	۱۱/۱۱	۰	۱۴/۲۸

جدول ۲: آمار توصیفی مربوط به قرآن دوم دبستان

قرآن دوم دبستان	نفی سبیل	عدم اسراف	نهی از اخلال در نظام	نهی از اتراف
فراوانی عامل در درس	۲	۴	۰	۱
درصد فراوانی عامل در کتاب	۲۰	۴۰	۰	۱۰
درصد فراوانی عامل در رابطه عرضی	۲۸/۵۷	۵۷/۱۴	۰	۱۴/۲۸
درصد فراوانی عامل در رابطه طولی	۱۱/۷۶	۴۴/۴۴	۰	۷/۱۴

جدول ۳: آمار توصیفی مربوط به قرآن سوم دبستان

قرآن سوم دبستان	نفی سبیل	عدم اسراف	نهی از اخلال در نظام	نهی از اتراف
فراوانی عامل در درس	۱	۰	۲	۴
درصد فراوانی عامل در کتاب	۷/۱۴	۰	۱۴/۲۸	۲۸/۵۶
درصد فراوانی عامل در رابطه عرضی	۱۴/۲۸	۰	۲۸/۵۷	۵۷/۱۴
درصد فراوانی عامل در رابطه طولی	۵/۸۸	۰	۴۰	۲۸/۵۷

جدول ۴: آمار توصیفی مربوط به قرآن چهارم دبستان

قرآن چهارم دبستان	نفی سبیل	عدم اسراف	نهی از اخلال در نظام	نهی از اتراف
فراوانی عامل در درس	۴	۳	۱	۲
درصد فراوانی عامل در کتاب	۳۳/۳۳	۲۵	۸/۳۳	۱۶/۶۶
درصد فراوانی عامل در رابطه عرضی	۴۰	۳۰	۱۰	۲۰
درصد فراوانی عامل در رابطه طولی	۲۳/۵۲	۳۳/۳۳	۲۰	۱۴/۲۸

جدول ۵: آمار توصیفی مربوط به قرآن پنجم دبستان

قرآن پنجم دبستان	نفی سبیل	عدم اسراف	نهی از اخلال در نظام	نهی از اتراف
فراوانی عامل در درس	۳	۱	۲	۳
درصد فراوانی عامل در کتاب	۳۳/۳۳	۱۱/۱۱	۲۲/۲۲	۳۳/۳۳
درصد فراوانی عامل در رابطه عرضی	۳۳/۳۳	۱۱/۱۱	۲۲/۲۲	۳۳/۳۳
درصد فراوانی عامل در رابطه طولی	۵/۸۸	۳۳/۳۳	۴۰	۲۱/۴۲

جدول ۶: آمار توصیفی مربوط به قرآن ششم دبستان

قرآن ششم دبستان	نفی سبیل	عدم اسراف	نهی از اخلال در نظام	نهی از اتراف
فراوانی عامل در درس	۶	۰	۰	۲
درصد فراوانی عامل در کتاب	۴۲/۸۵	۰	۰	۱۴/۲۸
درصد فراوانی عامل در رابطه عرضی	۷۵	۰	۰	۲۵
درصد فراوانی عامل در رابطه طولی	۳۵/۲۹	۰	۰	۱۴/۲۸

نفی سبیل: در کتاب ششم ابتدایی آیهی «لا تتخذوا عدوی و عدوکم اولیاء» (ممتحنه ۷) به عنوان پیام قرآنی ذکر شده اس در تفسیر این آیه این چنین آمده است که: «سرانجام طرح دوستی با دشمن خدا: چنانکه در شاعن نزول دانستیم حرکتی از ناحیه یکی از مسلمانان صادر شد که هر چند به قصد جاسوسی نبود ولی اظهار محبتی به دشمنان اسلام محسوب می شد، لذا آیات فوق نازل شد و به مسلمانان هشدار داد که از تکرار اینگونه کارها در آینده بپرهیزند.

نخست می فرماید: ای کسانی که ایمان آورده اید! دشمن من و خود را دوست خویش قرار ندهید (یا ایها الذین آمنوا لا تتخذوا عدوی و عدوکم اولیاء) یعنی آنها فقط دشمنان خدا هستند که با شما نیز عداوت و دشمنی دارند، با این حال چگونه دست دوستی به سوی آنها دراز می کنید؟!» (تفسیر نمونه، ج ۲۵)

عدم اسراف: در کتاب قرآن چهارم در آیهی «کلوا و شربوا ولا تسرفوا» (اعراف / ۳۱) با توجه به تفسیر آیه که عبارت است از «و از آن میوه هنگامی که به ثمر می نشیند، بخورید و حق آن را به هنگام درو پردازید و اسراف نکنید که خداوند اسراف کنندگان را دوست ندارد» می توان به این نکته پی برد که این آیه اسراف را نهی و نکوهش می کند و بیانگر مولفه‌ی عدم اسراف است.

نهی از اخلال در نظام: در کتاب قرآن پنجم و در تفسیر آیهی «و تعاونوا علی البر و تقوی و لا تعاونوا علی الشر و العدوان» (مائده / ۲) این چنین ذکر شده «خدای تعالی در این آیه شریفه مسلمانان را به تعاون و یاری رساندن به یکدیگر فرمان می دهد.

(دستگیری از یکدیگر) و (دست در دست یکدیگر قرار دادن)، از ضروریات زندگی اجتماعی است. اگر نگوئیم بدون تعاون، هیچ کاری چه خیر و چه شرّ به سرانجام نمی رسد، به طور قطع می گوئیم، بدون تعاون، زندگی اجتماعی بشر، به بن بست می رسد.

بدون تعاون، نه می توان انسان ها را هدایت نمود و نه انسان های در مسیر هدایت را گمراه کرد. اگر تعاون نباشد نه تنها انبیاء و اولیاء و مؤمنین نمی توانند در هدایت مردم و استقرار حکومت الهی به توفیق چشم گیری برسند بلکه شیطانین و پیروان شان نیز از گمراه کردن جوامع بشری ناتوان می مانند!

قرآن کریم در این آیهی شریفه، مسلمانان را موظف می کند در (برّ و تقوی) به یکدیگر کمک کنند.

(تقوی) به معنای پرهیزگاری است و (برّ) به معنای نیکی و خوبی است و شامل هر سخن یا هر عملی که در اسلام آن را نیکو شمرده است، می شود. بنابر این مسلمانان وظیفه دارند، برای انجام کارهایی نیک و هم چنین کارهایی که زمینه‌ی پرهیزگاری را به وجود می آورد، دست در دست یکدیگر قرار دهند تا نیکی و پرهیزگاری را در جامعه گسترش دهند و مایه دلگرمی نیکوکاران و پرهیزگاران شوند» که بیانگر نهی از اخلال در نظام است

نهی از اتراف: در کتاب قرآن ششم، پیام قرآنی «ولا تلمزوا انفسکم و لا تنازوا بالقاب» (حجرات / ۱۵) ذکر شده و با توجه به تفسیر این آیه «مومنان هرگز نباید یکدیگر را مسخره کنند یا اغز یکدیگر عیب جویی کنند و به یکدیگر لقب زشت بدهند. این رفتارها انسان را در نظر دیگران بی شخصیت و بی اعتبار می سازد. بعضی از افراد از روی نادانی یا بی ایمانی با مسخره کردن یا گفتن عیب دیگران و دادن لقب های زشت به مردم، برای خود سرگرمی درست می کنند و به خیال خود شوخی می کنند. در حالی که مسلمان اجازه ندارد حتی با اشاره‌ی چشم کسی را مسخره کند یا از او عیب جویی نماید.» (زنبقی، ۱۳۸۷) می توان نهی از اتراف را از این آیه برداشت کرد.

در پایان با توجه به توضیحات، می توان آماری از کتاب ها و مؤلفه های موجود در آن ها ارائه داد. به این ترتیب که ۶۷ پیام قرآنی از ۸۲ درس کتاب های قرآن شش مقطع ابتدایی از نظر مؤلفه های اقتصاد مقاومتی بررسی شد. از میان چهار مؤلفه ی «نفی سبیل»، «نهی از اخلال در نظام»، «نهی از اتراف»، «عدم اسراف»، نفی سبیل و نهی از اخلال در نظام، به ترتیب، بیشترین و کمترین بسامد را دارند. در بین شش کتاب، کتاب قرآن چهارم ابتدایی، در مجموع، با ۸۳/۳۲ درصد و اول ابتدایی با ۵۰ درصد به ترتیب بیشترین و کمترین فراوانی را به خود اختصاص داده اند. گفتنی است بعضی از مؤلفه های اقتصاد مقاومتی در کتب قرآن دوره ابتدایی، با تصاویر، بازتاب داده شده اند.

وجود ۴۵ نمونه از مؤلفه های اقتصاد مقاومتی اسلامی در ۶۷ پیام قرآنی، بیانگر توجه لازم به این اقتصاد در کتب ابتدایی هست اما چینش و درصد استفاده از این مؤلفه ها در کتب قرآن نه از رابطه ی طولی برخوردار است نه از رابطه ی عرضی که بهتر است

در چینش و نحوه استفاده از این آیات تجدید نظر حاصل شود و سازمان‌های مسئول تالیف کتب درسی و آموزشی، باید به این مقوله بیشتر توجه کنند.

منابع فارسی

۱. ابوالفضل انوشه‌پور، مسعود تهرانی فرجاد و همکاران، (۱۳۹۱). قرآن اول ابتدایی. تهران: اداره‌ی کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی.
۲. الوانی، سید مهدی، آذر، عادل و دانایی فرد، حسن. (۱۳۸۸). روش شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکردی جامع. تهران: اشراقی.
۳. پیغامی، عادل، سمیعی نسب مصطفی و یاسر سلیمانی (۱۳۹۴). مقاوم سازی اقتصادی در ادبیات متعارف؛ مبادی علمی و نظری، جاول، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
۴. خلیلی عراقی، منصور و اسماعیل رمضان‌پور، (۱۳۸۰). «اهمیت محیط با ثبات اقتصاد». مجله تحقیقات اقتصادی، ش ۵۸.
۵. دلاور، علی (۱۳۸۰). مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی» تهران، انتشارات رشد.
۶. سیدشکری، خشایار. عوامل مؤثر در ایجاد اشتغال، همایش ملی بررسی راهکارهای علمی ایجاد اشتغال، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، ۱۳۸۰.
۷. سیدشکری، خشایار. آثار اقتصاد اصلاح الگوی مصرف از نگاه قرآن و سنت، مجموعه مقالات همایش ملی اصلاح الگوی مصرف از نگاه قرآن و سنت، ۱۳۸۸.
۸. صدر، سیدمحمدباقر. اقتصاد صدر اسلام، مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهیدبهشتی، ۱۳۷۴.
۹. فرزانه زنبقی (۱۳۸۷). آشنایی با قرآن کریم، تهران، لک لک

A Content Analysis of the Quran Textbooks of Elementary Schools Based on the Components of Resistance Economy in the Statements of the Supreme Leader

Reza Aghili¹, Parisa Farhadi Biragani², Arezou Jamali Imam Gheisi³

¹. Lecturer of Farhangian University, Chahar Mahal and Bakhtiari Province

². Bachelors in teaching elementary students

³. Bachelors in teaching elementary students

Abstract

One of the ideals that has always been raised in the macroeconomy issues is the stability and sustainability of the economies of countries. It is always possible that this stability or sustainability is threatened and the economy becomes unstable under the influence of external or internal factors. One of the main concerns of economists and politicians is to restore the economies of countries into conditions of stability and sustainability. In the Iranian economy, following the economic sanctions and economic warfare imposed by arrogant countries against the people and the government of the Islamic Republic of Iran in the recent decades, the Supreme Leader of the the Revolution first used the term "resistance economy" in 2010 as he was making a speech for entrepreneurs and gradually explained the components of this kind of economy. This research has analyzed the content of the Quranic messages of the six Qur'an textbooks of elementary schools in terms of the components of Islamic Resistance Economy in a descriptive way. The results of this study show that, despite the great care and precision in choosing these textbooks, they fail to considerably reflect the components of the Islamic Resistance Economy. However, based on the components of the Islamic Resistance Economy that have been the focus of this study, out of the sixty-seven Qur'anic messages examined, forty-five examples of these components are seen.

Keywords: Resistance Economy, Islamic Economy, Qur'an textbooks of elementary schools

---